

Barcelona, porta d'entrada i sortida de la Península: hostes reials a la ciutat als segles XVI i XVII

Alfredo Chamorro Esteban*

Independientemente del gran número de varones ilustres en santidad, letras y armas, y de varias insignes fundaciones y reales establecimientos que condecoran a nuestra capital, la celebración de trece Concilios provinciales y diez y ocho congresos de Cortes, presididas por sus reyes, el hospedage continuado de diferentes príncipes y varias personas reales, la calidad y prerrogativas de los ilustres personajes que con el título de virreyes la han gobernado, dan una idea muy honorífica y aventajada de la importancia y distinción de Barcelona, de cuya fama y universal celebridad son insigne testimonio los viajeros antiguos, las crónicas y los diplomas de sus mismos soberanos.¹

Com es pot veure en aquestes paraules, Antoni de Capmany destacava la presència reial a Barcelona com un dels motius de la fama internacional de la ciutat. Certament, al llarg dels segles medievals i moderns, no pocs reis, reines i prínceps van travessar les seves muralles durant llurs viatges. En aquesta comunicació analitzaré la presència reial a la Barcelona dels segles moderns, concretament, als segles XVI i XVII; és a dir, durant la dinastia dels Àustries.

Barcelona, punt estratègic de la Mediterrània

Per la seva situació geogràfica, Barcelona esdevingué un important punt estratègic en les rutes marítimes que connectaven la península Ibèrica amb els ports italians que donaven accés a l'espai interior europeu des de la Mediterrània. En aquests dos segles van ancorar a la platja de la ciutat moltíssimes naus que portaven il·lustres viatgers: reis i reines, prínceps, destacats membres de la noblesa, virreis dels territoris italians de la Monarquia, ambaixadors, nuncis apostòlics, legats pontificis i altres cardenals. Tot un conjunt de personalitats, de diversos rangs i qualitats, que passaven per la ciutat en el seu camí d'anada o tornada de la cort de Madrid i que requerien tracte diferent segons la seva jerarquia. Com posà de relleu la professora María José del Río, una vegada truncada la possibilitat de l'elecció del príncep Felip, futur Felip II, com a rei de Romans per suc-

* Universitat de Barcelona.

1. Antoni de CAPMANY I DE MONTPALAU, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, Madrid, Antonio de Sancha, 1779, vol. I, pàg. 6.

ceir el seu oncle l'emperador Ferran, es posà en marxa una reformulació del cerimonial de la Monarquia Hispànica, tant cap endins com cap enfora, per tal de mantenir el prestigi de la branca ibèrica de la dinastia dels Habsburg.² L'hegemonia de la Monarquia a Europa significà que molts prínceps viatgessin a la cort de Madrid per entrevistar-se amb Felip II o, fins i tot, per educar-s'hi, com fou el cas dels infants de Bohèmia, el 1564, o dels de Savoia, el 1603.

Aquesta reformulació tingué una repercussió directa per a la ciutat de Barcelona, ja que, per la seva situació geogràfica, esdevingué la primera ciutat de la Península que els hostes reials visitaven i, per consegüent, era en ella on rebien la primera salutació. Així, a partir del regnat de Felip II es pot detectar un canvi en els missatges que els reis enviaven al Consell de Cent per assabentar-los de l'arribada d'un hoste reial. Ara es deixava clar que la ciutat s'havia d'esforçar en aquesta primera rebuda. Per exemple, el 1581, amb motiu de l'arribada de Maria d'Àustria, emperadriu d'Alemanya, quan retornava de Viena, Felip II va escriure al Consell municipal per fer que la seva germana «sea recibida y servida en essa ciudad por ser la primera destos nuestros reynos en donde a de entrar, con la misma demostración y benevolencia que lo sería nuestra real persona».³ Així mateix, el 1585, davant l'arribada del duc de Savoia a Barcelona de pas cap a Saragossa per contraure matrimoni amb la infanta Catalina Micaela, el rei tornava a escriure que fos rebut, servit i honrat, «pues el ser essa ciudad cabessa de la provincia y de tanta estimación para con todos y haver de ser el primero recibimyento de consideración que se le ha de hazer, os obliga a senyalarhos en esto».⁴ Barcelona esdevingué, doncs, la porta d'entrada i sortida internacional de la Península.

L'insigne historiador Fernand Braudel afirma que, en el segle XVI, navegar per la Mediterrània equivalia a seguir la línia de costa, de la mateixa manera com es feia als albors de la marineria.⁵ La navegació en aquests segles era força perillosa, sobretot a la tardor i l'hivern. Les tempestes que es succeïen al llarg d'aquestes estacions podien delmar de manera considerable, i fins i tot fer desaparèixer, una flota de galeres. Per aquest motiu, els viatges d'aquests prínceps i reines eren llargs i costosos, sempre esperant l'arribada dels mesos estivals o la millora del temps. En aquest sentit, Braudel mateix donà a conèixer les paraules del almirall genovès Andrea Doria, que deia que els tres millors ports de la Mediterrània eren Cartagena i els mesos de juny i juliol.⁶

El 1522, el papa Adrià VI va haver de refugiar-se a l'hort que l'arquebisbe de Barcelona tenia a la Rambla barcelonina, mentre escampava la tempesta que impedia el seu embarcament a la galera que l'havia de dur a Roma. El 1630, la reina Maria d'Hongria, germana de Felip IV, va romandre a la ciutat des del febrer fins l'arribada del bon temps de primavera-estiu per prosseguir el seu viatge cap a Viena. També la infanta Margarida Teresa d'Àustria arribà a Barcelona el juny

2. Maria José DEL RÍO, *Madrid. Urbs Regia. La capital ceremonial de la Monarquía Católica*, Madrid, Marcial Pons, 2000, pàg. 22.

3. *Manual de novells ardots vulgarment apellat Dietari del antich consell barceloní (DACB)*, Barcelona, 1892-1975, vol. V, pàg. 282, 25-VIII-1581.

4. *DACB*, vol. V, pàg. 415, 12-I-1585.

5. Fernand BRAUDEL, *El Mediterráneo y el mundo mediterráneo en época de Felipe II*, Madrid, Fondo de Cultura Económica, 1976, pàg. 79.

6. Fernand BRAUDEL, *El Mediterráneo*, Madrid, Espasa-Calpe, 1988, pàg. 48.

de 1666, però, per les seves contínues indisposicions, romangué a la ciutat fins mitjan agost. En la ruta entre Itàlia i Barcelona, hi havia un punt importantíssim per l'ancoratge dels vaixells: el golf de Roses. La protecció que oferia a les flotes i les seves possibilitats de fortificació van fer que l'emperador Carles V tingués com a prioritat aconseguir la propietat de Palamós i el golf de Roses, que eren propietat del duc de Sogorb. Això responia, com apuntà Manuel Fernández Álvarez, a la voluntat de Carles que tots els punts estratègics de la Monarquia fossin de jurisdicció reial.⁷

L'arribada a la ciutat per mar dels hostes reials

Com era l'arribada a Barcelona per mar dels hostes reials? Al llarg dels segles medievals s'anà conformant un cerimonial específic per regular l'entrada dels vaixells a la platja de Barcelona. En primer lloc, des del castell de Montjuïc s'indicava l'arribada de les embarcacions, del seu nombre i per on arribaven.

LES SALVES D'ARTILLERIA

L'entrada a la platja es regulava per un codi de salutacions mitjançant salves d'artilleria que feien tant la ciutat com les embarcacions que entraven: un codi de cortesies establert per la ciutat, gràcies a privilegis medievals, que sovint exasperava els capitans i almiralls estrangers de les esquadres del rei. Si a les galeres que entraven hi havia el monarca o qualsevol altra persona de sang reial, la ciutat havia de saludar en primer lloc, com a senyal de respecte i deferència. En cas contrari, havien de saludar les galeres en primer lloc i després la ciutat responia a la salutació amb altres salves d'artilleria. Antoni Simon i Tarrés ha posat de manifest com les galeres d'Espanya eren tractades com a estrangeres a la ciutat, i per això havien de saludar-la primer, cosa que no agradava gens als capitans castellans i genovesos.⁸ L'estricta compliment d'aquest aspecte del cerimonial cívic era considerat d'importància vital per a la defensa dels privilegis de la ciutat i del seu govern.

El 1535, durant els preparatius de l'expedició de l'emperador Carles a Tunis, des dels baluards de la ciutat van saludar amb salves l'arribada de l'armada portuguesa, ja que el mateix Carles ho manà, per ser aquesta armada reial on viatjava l'infant Pere de Portugal.⁹ En canvi, dos dies més tard, la ciutat no va saludar l'entrada de la flota d'Andrea Doria, excusant-se per no tenir coneixement previ d'aquest fet.¹⁰ Darrere d'aquesta negativa, però, podem veure un acte de

7. «Habemos visto este lugar el cual nos parece muy importante, por razón deste puerto, y por esto holgaremos que lo platicado con el duque de Segorbe cerca del trueque se ponga en efecto, y pues no hay disposición en el reyno de Valencia para darle recompensa, se le dé en este Principado y así os encargamos se entienda luego en ello con el dicho duque, porque viniendo en efecto el trueque convendría fortificarle de la manera que va traçado en el papel que irá con ésta, el cual se guardará para su tiempo. Y de lo que hiciéredes cerca de dicho trueque nos daréis aviso» (Manuel FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, *Corpus documental de Carlos V*, Salamanca, Universidad de Salamanca, 1972-1981, vol. II, pàg. 120, CCLIV, Carles V al duc d'Alba i a Cobos, Roses, 14-V-1543).

8. Antoni SIMON I TARRÉS, *Cavallers i Ciutadans a la Catalunya del Cinc-Cents*, Barcelona, Curial, 1991, pàg. 95.

9. DACB, vol. IV, pàg. 25-26, 29-IV-1535.

10. DACB, vol. IV, pàg. 26, 1-V-1535.

rebuig de les autoritats barcelonines a saludar a l'almirall, natural de Gènova, enemiga tradicional de Catalunya als segles medievals en la seva competència pel domini de les rutes marítimes de la Mediterrània occidental.

El 1568, els consellers de Barcelona escrivieren a Felip II per saber el tracte que havien de donar al seu germà don Joan d'Àustria, almirall de la mar, que havia d'arribar aviat a la ciutat. Era important saber-ho, ja que, segons la resposta reial, es faria o no la salutació a les seves galeres. El sobirà va respondre:

En lo del saludar al Illmo. don Juan de Austria mi muy charo y muy amado hermano, general de la mar, como en lo del título que le habían de dar y habiendo entendido que aquella ciudad no ha acostumbrado saludar primero armada donde no viniese nuestra real persona, o de nuestro primogénito, nuestra voluntad es que esto se guarde sin hazer ninguna novedad y que el título que se debe dar a don Juan sea excelencia.¹¹

És coneguda la negativa de Felip II a donar el títol d'alta al seu germà. Finalment, don Joan no va patir la deshonra de no rebre la salutació, perquè no va voler entrar amb cerimònia degut al dol que guardava per la mort del seu nebot, el príncep Carles.

Un altre cas paradigmàtic va ser el del 1588, quan les vint-i-dues galeres de Sicília capitanejades per don Pedro de Leyva i el genovès Cosme Centurione arribaren a Barcelona sense saludar, van fondejar a la platja i la xusma de les galeres començà a desembarcar, davant l'atònita mirada dels consellers i dels barcelonins que es trobaven a les muralles. Leyva justificà la seva acció per la presència de vaixells moros i turcs que es podien sentir atrets per les salves. Però el capità no s'imaginava que els consellers li deneguessin l'entrada a la ciutat fins que no fes la deguda salutació. Leyva va disculpar-se, va embarcar i, sense moure les galeres, disparà tres trets d'artilleria. Però amb això no n'hi havia prou. Leyva havia de llevar l'àncora i tornar a entrar a la platja fent les degudes salves. La seva indignació es féu palesa («aun no están contentos»), però, finalment, el capità castellà complí amb les exigències dels consellers, que li enviaren ambaixadors per donar-li la benvinguda a la ciutat. Aquell mateix any, Leyva tornà a Barcelona i, com escrigué el noble Frederic Despalau al seu dietari, «féu millor salva que quant vingué».¹²

El 23 de març de 1599, la reina Margarida d'Àustria va passar amb quinze galeres de Sicília davant la platja de Barcelona, camí de Vinaròs, on havia de desembarcar per anar a València per celebrar el seu matrimoni amb el rei Felip III. Tot i els problemes que posà l'almirall Joan Andrea Doria per deixar pujar els cavallers catalans a la galera real, «per ser ell enemich de la nació cathalana», gràcies a la intervenció del virrei duc de Feria, el conseller en cap va poder pujar a la nau per saludar la reina i oferir-li la ciutat, mentre a les muralles i els baluards tota l'artilleria i quinze o setze companyies d'arcabussers dels gremis disparaven.¹³ Després, la galera respongué amb quatre trets d'artilleria. I quan

11. DACB, vol. V, pàg. 74-75, 19-VI-1568.

12. DACB, vol. VI, pàg. 92-94, 20-VIII-1588.

13. AHCB (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona), Ms. B-100, *Dietari de Jaume Ramon Vila*, f. 231.

les galeres salparen de nou per abandonar la ciutat, aquesta va fer novament salves per acomiadar-se de la reina.

EL PONT CERIMONIAL

Des de la Baixa Edat Mitjana, era costum en moltes ciutats marítimes europees, com Nàpols, Venècia o Barcelona, la construcció d'un pont endinsat a la platja de la ciutat per permetre el desembarcament i la posterior rebuda dels hostes reials. La seva funció inicial era, doncs, facilitar el desembarcament de l'hoste a la ciutat, ja que algunes d'aquestes ciutats, com en el cas barceloní, no disposaven d'un port que permetés a les naus apropar-se a terra. Recordem que a la Barcelona medieval i moderna totes les naus ancoraven a la platja de la ciutat i que alguns dels projectes de construcció d'estructures de port no es dugueren a terme. Antoni de Capmany recollia, en aquest punt, alguns dels privilegis donats pels sobirans d'Aragó per construir un port, com el donat per Alfons el Magnànim el 1438.¹⁴

Tot i això, aquest tipus d'estructura efímera adquirí un caràcter simbòlic i cerimonial que, sovint, superà la seva funció original. Els ponts es van elaborar cada vegada més i es van decorar profusament, fins arribar a esdevenir, com afirma la historiadora Ida Mauro, autèntics arcs triomfals sobre l'aigua.¹⁵ El pont cerimonial era una estructura de transició entre el mar i la ciutat; un apèndix d'aquesta que permetia deixar enrere la perillositat i incertesa de la travessia marítima i trobar la seguretat i la tranquil·litat que ofería Barcelona. Com deia Eduard Muir a propòsit de Venècia, el pont cerimonial tenia un doble sentit simbòlic, era l'entrada a la ciutat i, alhora, la sortida al mar.¹⁶

Les *Rúbriques de Bruniquer* donen informacions sobre l'aparició d'aquesta estructura cerimonial a Barcelona als segles medievals. El 1355, Pere el Cerimoniós i la seva muller Leonor entraren a la ciutat per «un pont fet en mar, devant la iglésia de frares menors».¹⁷ A Barcelona, com a la resta de ciutats, el pont cerimonial sorgí com una necessitat, però també com un mitjà per honorar el rei. Per això, només se l'oferia al rei, a la reina, al primogènit i al Papa. Per aquest motiu, el 1477, el pont empalliat de draps vermells que es va construir per la rebuda d'Alfons, duc de Calàbria, no va agradar, perquè, segons el cronista Jaume Safont, «aparech a molts antichs e savis ésser desorde».¹⁸

Amb tot, al llarg del regnat de Carles V, el pont ja era una forma habitual d'honrar els prínceps i reis que visitaven la ciutat i, sovint, era el propi sobirà qui demanava als consellers que es rebés un hoste amb pont. El 1525, amb motiu de l'arribada de Francesc I, rei de França, tot i que ho feia en qualitat de presoner, se'n va fer un «en lo ribatge de la mar entre lo general y la lotja».¹⁹ El

14. CAPMANY, *Memorias...*, vol. I, pàg. 52.

15. IDA MAURO, *Feste e produzione artistica nella Napoli barocca attraverso la Notitia de Andrea Rubino (1648-1669)*, tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2010.

16. «It was the entrance to Venice and conversely the exit to the sea» (EDWARD MUIR, *Civic Ritual in Renaissance Venice*, Princeton, Princeton University Press, 1981, pàg. 133).

17. *Ceremonial dels Magnífichs Consellers y Regiment de la Ciutat de Barcelona. Rúbriques de Bruniquer*, Barcelona, Henrich y Cia, 1912, vol. I, pàg. 229.

18. AHCB, Ms. A-20, *Dietari de les turbacions de Catalunya portat a terme per Jaume Çafont qui té càrrech portar lo Dietari de la Diputació del General de Catalunya començat lo any 1414*, f. 54.

19. DACB, vol. III, pàg. 361-362, 19-VI-1525.

mateix any, també se'n va erigir un altre per la rebuda de la germana del rei francès, madame d'Alençon, i el 1548, un altre amb motiu del desembarcament de l'arxiduc Maximilià d'Àustria.

Però el pont també s'utilitzava per acomiadar els hostes reials, i això emfasitza el seu valor simbòlic com a estructura d'unió i transició. El 1550, davant l'arribada imminent del príncep Felip a la ciutat, de retorn del seu famós viatge per les corts europees, i la propera entrada de la seva germana Maria, casada amb l'arxiduc Maximilià d'Àustria, davant la incertesa de l'arribada d'un o altre en primer lloc, van decidir fer un pont «que si no servia per lo hu serviria per l'altre». El 1630, els consellers també van decidir construir un pont per l'embarcament de la germana de Felip IV, Maria d'Hongria, cap a Viena. Però aquesta manà la construcció d'un altre pont des del palau dels Cardona, on posava, tot i agrair la voluntat de la ciutat per servir-la.²⁰

Aquesta estructura s'acostumava a construir davant la casa de la Llotja. Els consellers sempre van tractar de fer-lo al mateix lloc i defensaren aquesta ubicació davant d'altres possibilitats. Un d'aquests casos fou el del 1581, quan el virrei napolità duc de Terranova volia que s'erigís el pont per la rebuda de l'emperadriu Maria d'Àustria davant del seu palau, vulnerant les preeminències de la ciutat, tot i que finalment es construí al lloc acostumat.²¹

Quines dimensions tenien aquests ponts? Només tenim algunes referències orientatives. El 1522, se'n va fer un per l'arribada del papa Adrià VI que tenia una llargària de 24 canes i una amplada de 19 pams.²² El 1581, amb motiu de l'arribada de l'emperadriu Maria d'Àustria, els consellers manaren que el pont que s'havia de construir s'endinsés en el mar tot el que fos possible. No obstant això, el virrei duc de Terranova els mostrà la seva indignació perquè considerava que les seves mides no eren dignes d'una emperadriu, i manà que el fessin de nou. Els consellers respongueren al duc que esperés a que estigués fet, i si no era del seu gust el desfarien. Però una tempesta va destruir-lo i, ara sí, quan el van fer de nou, fou segons la voluntat del virrei. Per això, en aquest cas, es contractaren experts en la construcció de ponts, en lloc dels obrers de la ciutat, com havien fet amb l'anterior.

Sovint, aquests ponts no coincidien amb la dimensió de les naus que havien d'atansar-s'hi. Això era degut, en part, a l'augment progressiu del tonatge de les galeres reials. Així, el 1551, la galera on viatjava el príncep Felip no va poder apropar-se al pont i va haver de desembarcar amb una fragata d'Andrea Doria. Tampoc ho van poder fer els prínceps de Bohèmia, Ernest i Rodolf, que primer van arribar a la sorra de la platja en una barca i després van pujar al pont, on els esperava el seu oncle, Felip II, acompanyat dels consellers de la ciutat.

Des de ben aviat, aquestes estructures es decoraren amb draps vermells i enramats amb llorer. El 1435, s'establí que per rebre al rei de Navarra es fes un pont «amb molta bova y rama».²³ Al llarg del segle XVI, el pont cerimonial va guanyar en riquesa ornamental, amb pintures, imatges i llegendes en llatí, que

20. DACB, vol. X, pàg. 466, 28-V-1630.

21. AHCb, Ms. B-37, Pere Joan Comes, *Libre de algunes coses asanyalades*, f. 254.

22. DACB, vol. III, pàg. 336, 6-VIII-1522.

23. *Rúbriques de Bruniquer...*, vol. I, pàg. 238.

poc a poc van anar substituint les taronges i les branques de llorer dels medievals. No tenim gaires notícies sobre les decoracions d'aquests ponts, però disposem de la descripció del que va ser fet per al desembarcament dels prínceps de Bohèmia el 1564 gràcies al poeta castellà Baltasar del Hierro, contractat pels diputats de la Generalitat i pel Consell de Cent per fer una relació de la visita de Felip II. Diu l'escriptor que el pont estava empalliat amb draps molt rics. A la porta del pont hi havia tres figures que encarnaven les tres virtuts teològals, amb uns rètols indicant cadascuna quina era (Fe, Esperança i Caritat), i al seu damunt, un rètol en llatí on es lloava els dos prínceps.²⁴ El 1581, pel pont de l'emperadriu Maria, els consellers encarregaren al clavari de la ciutat la compra de draps d'Arràs perquè tingués la major solemnitat possible. A més, es contractà el pintor Nicolau de Credença per pintar les imatges del pont. Però, a vegades, aquestes estructures no complien les expectatives, com fou el cas de 1585, quan el rei Felip II escrigué a la seva filla Catalina Micaela assabentant-la del goig que sentia per la seva arribada i solemne rebuda a Niça i per «la puente harto mejor que la de Barcelona que fue muy ruín, aunque sirvió muy bien».²⁵ Sembla clar que el pont fet pels consellers no va ser del gust dels sobirans.

Els consellers, sempre observant el respecte a les preeminències de la ciutat, impediren la construcció indeguda de ponts. El 1586, protestaren davant el virrei Manrique de Lara perquè aquest havia manat fer un pont per al desembarcament del duc d'Osuna, perquè atemptava contra els privilegis de la ciutat. El virrei justificà la seva acció dient que no era un pont, sinó un embarcador «pera que la duquesa y ses dames pугan exir de galera y desembarcar y no sia mester que los moros las prengan en los brassos per traure-las en terra». A més, va al·legar que la mancança de tapissos d'Arràs i tafetans demostrava que la seva voluntat no era fer un pont, tot i que sí el va enramar formant portalades.²⁶ Un altre exemple el tenim el 1595. En aquest cas, el virrei duc de Maqueda manà aturar la construcció d'un pont que els mariners de les galeres feien perquè prengués terra l'arxiduc Albert d'Àustria. Els consellers van agrair al virrei la seva acció, ja que només ells podien encarregar la construcció del pont.²⁷

Així, podem concloure que la recepció d'un hoste reial al pont anava carregada de simbolisme, ja que representava el pas del perillós mar a la seguretat que oferien les muralles de Barcelona, i alhora el reconeixement de la seva pertinença a la reialesa.

No podem finalitzar aquest estudi sobre el pont cerimonial sense esmentar un ritual que es duia a terme una vegada finalitzada la cerimònia de la rebuda de l'hoste reial: el saqueig del pont, que també es feia en altres ciutats, com Nàpols. Tenim molt poca informació sobre aquest ritual. El 1477, el pont fet per al desembarcament del duc de Calàbria fou «trossejat e robat a trosos per les companyes de dit Duch».²⁸ En aquesta ocasió, van ser els soldats del propi hoste

24. Baltasar DEL HIERRO, *Los triunfos y grandes recebimientos de la insigne ciudad de Barcelona a la venida del famosissimo Phelipe rey de las Españas. Con la entrada de los serenissimos principes de Bohemia*, exemplar conservat a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, B-44/3/13-2.

25. Fernando J. BOUZA ÁLVAREZ, *Cartas de Felipe II a sus hijas*, Madrid, Akal, 1998, pàg. 120, Felip II a Catalina Micaela, Monsó, 17-VII-1585.

26. DACB, vol. V, pàg. 442-443, 28-XII-1586.

27. DACB, vol. VI, pàg. 534, 16-I-1595.

28. AHCB, Ms. A-20, *Dietari de les turbacions...*, f. 130.

els saquejadors. El 1551, també fou saquejat el pont fet per al príncep Felip. El 1585, però, el pont va ser saquejat abans de ser utilitzat per la rebuda del duc de Savoia:

Attès lo desorde s'és seguit en saquejar lo pont s'era fet per deslberatió del Concell de Cent Jurats per la entrada del Sereníssim duch de Savoya que per quant los draps del dit pont y tots los adresos de la portalada foren saquejats y desguarnits ans lo dit duch entràs en dit pont que per ço sie rebuda informatió per los obrés de les persones que tindran culpa y que sien castigats y en lo que toca a la fusta que la que havían presos los de les galeres que sie dessimulat y que del demés sie castigat conforme serà de iustítia y cobrar la fusta ques porà.²⁹

Els turcs a l'aguait de les galeres reials

Acabem de veure com el virrei Manrique de Lara posava l'amenaça dels moros com el motiu per fer un pont a la platja de Barcelona. Amb independència del fons i del to d'aquesta excusa, el possible atac de les flotes turques i berbers a les galeres reials era una realitat ben visible. Les costes catalanes, com totes les de la Mediterrània occidental, vivien en una contínua inseguretat per aquests atacs. Ni la ciutat de Barcelona ni les flotes que passaven per la ciutat estaven fora del perill de les accions dels turcs, així com tampoc no ho estaven les flotes on viatjaven els reis i les reines. Així, el 1599, el català Jaume Ramon Vila escrivia al seu dietari com la flota on viatjava la reina Margarida d'Àustria camí de Vinaròs va romandre a Palamós mentre dotze galeres inspeccionaven la costa catalana, ja que tenien notícia que un famós corsari berber, Morat Arrays, esperava el pas de la flota reial amb la intenció de capturar algunes naus.³⁰ És a dir, la mateixa reina estava en perill. Finalment, va poder arribar a Barcelona sense rebre els atacs del corsari.

Molt més greu havia estat la situació viscuda cinquanta anys enrere, el 1551. A Barcelona s'esperava l'arribada de la infanta Maria, filla de Carles V i recentment casada amb l'arxiduc Maximilià d'Àustria, rei d'Hongria i Bohèmia, que romania a Montserrat mentre arribava la flota d'Andrea Doria a la platja de la ciutat, per embarcar-s'hi amb el marit. Els barcelonesos esperaven l'aparició, un dia o altre, de la flota del genovès a l'horitzó. Per aquest motiu, tant el marquès d'Aguilar, virrei de Catalunya, com don García de Toledo, almirall de la flota de Nàpols, que estava fondejada a la platja, van abaixar la guàrdia de les defenses de la ciutat. El 25 d'agost, es féu un senyal des de Montjuïc de l'arribada d'una flota per Llevant amb el mateix nombre de naus que la de Doria i, davant la seguretat que ho era, no s'hi prestà l'atenció deguda. Amb tot, ja en aquell moment algunes persones a la ciutat deien «que aquelles galeres no portaven bon marinatge».

29. AHCB, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 94, f. 45, 19-II-1585.

30. AHCB, Ms. B-100, *Dietari de Jaume Ramon Vila*, f. 229.

Una fragata d'Andrea Doria –que havia arribat per avisar la reina d'Hongria que embarqués el més aviat possible, perquè la flota turca havia arribat a l'estret de Messina– i una galera d'Antoni Doms van anar l'encontre de la flota per saludarla. Però de seguida van comprovar que aquella flota no era la de l'almirall genovès, sinó una esquadra francesa, que ràpidament va caure sobre les indefenses naus i les va capturar. Fins i tot, al vespre, els francesos s'aproparen a la platja i abordaren –al crit de «visca França!»– cinc galeres que hi estaven ancorades, carregades amb municions i vitualles de la reina. Degollaren molta gent i molts altres van haver de llançar-se a l'aigua i nedar per arribar a la platja de la ciutat i informar de la desgràcia. La situació que es va viure aquella nit a Barcelona fou d'autèntic pànic, perquè es creia que estaven patint un atac turc. Pere Joan Comes escriu al seu dietari que «tota la ciutat fou avalotada i fou hu dels notables avalots y tabals que may la dita ciutat haja sentit dias ha». Ràpidament, s'aprestaren a la Marina un bon nombre de soldats i de barcelonins disposats a defensar la ciutat i la fe catòlica. El virrei, juntament amb el príncep del Piemont, que esperava a Barcelona la reina d'Hongria, l'almirall de Nàpols i els consellers organitzaren la defensa. Però els francesos no van aparèixer més, perquè s'havien retirat amb el botí capturat. Pocs dies més tard, els reis de Bohèmia salparen d'una ciutat encara aterrida per l'atac francès i per l'amenaça de la flota turca.³¹

La situació del 1632 fou una mica diferent. El rei Felip IV embarcà juntament amb els seus germans, l'infant Carles i el cardenal-infant Ferran, per donar una passejada en galera fins a un lloc conegut com «la torre de al cap del riu», una petita fortificació a la desembocadura del Llobregat, on el mateix monarca va poder disparar una peça d'artilleria que hi havia. De tornada a la galera reial, Felip IV va nomenar el seu germà Carles general de la mar, en una cerimònia que finalitzà amb l'alliberament d'alguns galiots com a mostra de la benignitat del rei. Llavors, com diu una relació d'aquest passeig:

Aparecieron en alta mar diez y seis baxeles de alto bordo y, a lo que apareció, de moros, que con viento fauorable en assomando desaparecieron, felice anuncio del nuevo general.³²

Com es pot veure, la presència del nou i flamant general de la mar fins i tot va espaventar una no gens menyspreable esquadra de naus mores. Aquest episodi, segurament inventat per l'autor de la relació, serví, però, per augurar un futur ple d'èxits al germà de Felip IV.

Passejades i festes al mar

Els hostes reials acostumaven a fer aquestes passejades marítimes amb la galera reial per la platja de Barcelona. Maria Ángeles Pérez Samper ha destacat l'a-

31. AHCB, Ms. B-37, *Llibre d'algunes...*, f. 199.

32. BNM (Biblioteca Nacional de Madrid), Ms. 2.364, *Relación verdadera de las famosas fiestas que en la presencia de su Magestad se han hecho en la insigne Ciudad de Barcelona*.

tractiu que sobre els monarques exercia el mar i la seva contemplació i la gran diferència que això marcava entre la capital catalana i la cort de Madrid.³³ La sedentarització de la monarquia, com a conseqüència de la fixació de la cort en la ciutat castellana el 1561, allunyà definitivament els reis del mar. Així, hi havia un abisme, pel que feia a la seva relació amb el mar, entre els sobirans Ferran II i Carles V, que van solcar les aigües repetides vegades, i Felip III i Felip IV, que mai no van arribar a fer una travessia marítima de consideració. I és que molts d'aquests sobirans mai havien vist el mar, i els únics medis aquàtics que coneixien eren els rius (principalment el Manzanares), els llacs i els llacs artificials dels palaus i jardins, on podien navegar en petites embarcacions. Per aquest motiu, la visió del mar i de les grans galeres i naus ancorades a la platja els devia captivar enormement. Aquest va ser el cas de la germana de Felip IV, Maria d'Hongria, que quan arribà a la ciutat el primer que va fer va ser pujar a la muralla per poder contemplar la immensitat de la Mediterrània i les galeres que la van saludar des de l'aigua.

Durant les jornades dels reis i, sobretot, de les reines, la platja de Barcelona esdevenia un punt molt important en el desenvolupament del viatge. Com hem apuntat, molts d'ells mai no havien navegat, i acostumaven a donar passejades en galeres, per mer plaer –com els casos de l'emperadriu Isabel de Portugal el 1533 o dels infants de Savoia– o per aclimatar-se al mar, com els que veurem a continuació. Aquestes passejades esdevenien primeres preses de contacte amb el medi marí, al qual els seus cossos no estaven acostumats. Eren habituals els passejos d'infantes i reines, acompanyades de les seves dames. El 1599, la reina Margarida comunicà als consellers la seva voluntat d'embarcar-se i navegar per la platja de la ciutat acompanyada del rei Felip III, la infanta Isabel Clara Eugènia i el seu marit, l'arxiduc Albert d'Àustria. Els consellers s'apressaren a disposar la muralla amb un gran nombre de graelles per cremar teia i llanternes per il·luminar tota la ciutat i que els sobirans tinguessin una agradable i solemne imatge de Barcelona des de l'aigua. Per a la reina, aquesta passejada no suposava el seu primer contacte amb el mar, però sí que ho era per Isabel Clara Eugènia, que en breus dies havia de partir amb el seu marit camí de Flandes.

Una passejada semblant va fer la reina Maria d'Hongria el 1630, per acostumar-se al vaivé de les galeres que l'havien de dur a les costes d'Itàlia. En una relació impresa de la visita d'aquesta reina a Barcelona, un pastor, de nom Sylvano, dialogava amb una pastora anomenada Cèlia:³⁴

Rogando al Señor le dicesse
por el Mar feliz jornada,
y llegasse presto â Trento
donde su Esposo le aguarda.

33. M. Ángeles PÉREZ SAMPER, «Barcelona. Corte. Las fiestas reales en la época de los Austrias», dins M. Luisa LOBATO LÓPEZ i Bernardo J. GARCÍA GARCÍA (coord.), *La fiesta cortesana en la época de los Áustrias*, Valladolid, Junta de Castilla y León, 2003, pàg. 173.

34. *Relación verdadera de la real embarcación de la Serenísima señora doña Maria de Austria, Reyna de Vngria; que fue Miércoles a los doze de Junio, a las siete horas de la tarde, deste presente año de mil seis cientos y treinta: en la muy ilustre, e insigne, y siempre fidelissima, y leal Ciudad de Barcelona. La qual contó el Pastor Sylvano a su tan querida como hermosa Pastora Celia de los valles de Ebron; con muchas otras cosas que passaron.*

Sabràs que ocho días antes
quiso su Magestad sacra,
provar la entrada en el Mar
para ver si le dañara.

Jeroni Pujades també deixà constància d'aquesta passejada en el seu dietari:

La infanta Dona Maria, sposa del Rey de Hungria, entrà a la mar a probar si li faria mal. Anà fins ben dret de Sant Bertran, y sopà en galera. Y après sopar, las galeras feren vela, y ella mai se marejà, fo a bona marinera.³⁵

En aquest sentit, el pastor Sylvano tornava a dir:

O monstruo terrible y fiero,
aunque tal viento te dava,
que hasta el mejor marinero
la comida le trocaras.

Quiso Dios que ella estuviesse
firme, sin verse que en nada
el Mar le dañasse, aunque otras
salieron muy bien purgadas.

En aquestes relacions era habitual presentar la reina o la infanta amb molta enteresa al llarg de la navegació, la qual cosa contrastava amb els vòmits i marejos que sempre afectaven les dames. Això era una al·legoria de la superioritat i exclusivitat dels membres de la dinastia Habsburg per suportar les adversitats de les travessies marítimes, i de domini, fins i tot, de les forces de la natura. Així, Pujades escriu com mil dofins envoltaven la galera real de Maria d'Hongria mentre els tritons saltaven d'alegria en veure-la.

Conclusions

Amb el que he presentat en aquesta comunicació ja podem fer-nos una idea del que representava el pas dels hostes reials per la ciutat, així com dels rituals i cerimònies que es celebraven. Així, l'entrada a la platja de Barcelona de les naus on viatjava el rei es regulava mitjançant un complex codi de salutacions amb salves d'artilleria. Aquest codi, conformat gràcies als privilegis atorgats pels monarques de la Corona d'Aragó als segles medievals, xocà amb la idea de Monarquia Universal dels capitans i almiralls castellans i genovesos que servien al rei catòlic. Aquests, que navegaven contínuament pels nombrosos ports de la Monarquia, no entenien com els caps de l'armada del rei havien de saludar una

35. Jeroni PUJADES, *Dietari de Jeroni Pujades*, edició de Josep Maria Casas Homs, Barcelona, Real Academia de Buenas Letras de Barcelona (Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, IV), 1975, pàg. 234.

ciutat vassalla d'aquest, en el que suposava un obstacle directe en el desenvolupament de l'Estat modern. En quant al pont cerimonial, va perdre la seva importància simbòlica a finals del segle XVI i, finalment, va desaparèixer al llarg de la centúria següent.